

INDLEDNING

Mellem Eurafrika og Afropa

Grænsen mellem Europa og Afrika er både flydende og fast. Det er en realitet som erkendes af de mange tusinde bådflygtninge, som hvert år drukner i deres forsøg på at krydse den hårdt håndhævede usynlige linje, som skærer sig gennem Middelhavet. For selvom tragedien er alt for håndgribelig, er den også i en vis forstand et skue, som på en gang tjener til at forsikre europæerne om, at grænsen er fast og bevogtet, og til at bekræfte dem i deres medlidenhed med de flygtende andre. Når vi ser billederne fra Middelhavet forsikres vi om, at vi er i sikkerhed (om end truet), men vi får også mulighed for at vise vores humanitære side ved at forlange en mere human hjemsendelse af staklerne til Afrika på den anden side.

Når der er tale om et skue, er det selvfølgelig fordi Middelhavet ikke i mere end en geografisk og symbolsk forstand udgør grænsen mellem Europa og Afrika. Grænsen går her, men også mange andre steder, fx i Sydafrika, hvor indvandrere og flygtninge fra resten af Afrika dræbes og forfølges af kriminelle bander, mens politi og regering kigger den anden vej. Mellem flygtningelejrene og det omgivende samfund i Italien. Mellem *gated communities* beboet af forretningsfolk og udviklingsarbejdere overalt i Afrika. I Sahara, som udgør den første og farligste barriere for mange af dem, som rejser mod Europa. I skolerne, på arbejdspladserne, på gaderne

i Nimtofte, Athen, Cairo eller Swakopmund, hvor racisme og fordomme med rod i koloniale forestillinger om Afrika og afrikanere (og Europa og europæere) stadig præger relationerne.

Middelhavet er heller ikke bare en grænse mellem Europa og Afrika. Som FN's Flygtningehøjkommissariat i en nylig rapport har vist det, er langt størstedelen af de, der krydser havet, flygtninge fra Irak, Syrien, Eritrea og andre krigszoner, som af den fælleseuropæiske flygtningepolitik presses over havet, selvom der var andre og mere sikre rejseruter. F.eks. til en ambassade i nærområdet. Men når Kenya af Dansk Folkeparti forstås som Syriens nærområde i valgkampen, står det temmelig klart, dels, at det, der er prioritet, ikke er flygtningenes sikkerhed, dels, at den forestilling om verdens indretning, der ligger til grund, stadig er formet i de koloniale billeder. Afrika er stadig, som V.Y. Mudimbe har beskrevet det, et sæt af fantasier og konstruktioner (Mudimbe, *Idea of Africa* xv, se også *Invention of Africa*), der forsyner Europa med et modbillede til anvendelse i mange forskellige situationer: som objekt for vores humanitære velgørelse, som politisk skræmmebillede og som *terra nullius* for vores placering af flygtningelejre. Som sådan er vi, som Mudimbe skriver det i en tidligere bog, "fanget i epistemologiske rammer som kun udfolder konsekvenserne af deres egne postulater" (Mudimbe, *L'Autre face*, 93).

Antropologen Achille Mbembe strammer skruen en smule mere, når han i indledning til *On the Postcolony* i forlængelse af Mudimbe fastslår, at "Afrika stadig udgør en af de metaforer gennem hvilke, Vesten repræsenterer sine egne normers oprindelse, udvikler et selvbillede, og integrerer dette billede i det sæt af betydninger, der opretholder, hvad Vesten antager, er dens identitet" (2). Det er utvivlsomt sandt, men det er også (2) konstatering, som i en vis grad forhindrer en egentlig beskrivelse af forholdet mellem de to kontinenter. For grænsen og relationen mellem Europa og Afrika er, som det er beskrevet indledningsvis, langt mere kompleks end denne binære relation. I dette særnummer af K&K forsøger vi derfor at bløde op på distinktionerne og kaste et net ud, som kan fange noget af kompleksiteten. Titlens påkaldelse af blandingsbetegnelserne Eurafrika og Afropa signalerer to forskellige konfigurationer af dette net. Som det fremgår af Peo Hansens og Stefan Jonssons bidrag til dette nummer, og i endnu højere grad af deres nyudgivne bog om kolonialismens betydning

for det europæiske integrationsprojekt, betegner Eurafrika de historiske bestræbelser på – i forlængelse af imperiernes sammenbrud – at oprette et afrikansk-europæisk fællesskab, om end stadig på ulige vilkår, hvor det europæiske subjekt behandlede Afrika og afrikanerne som objekt. Afropa, på den anden side, bruges som det beskrives hos Alanna Lockward, som et utopisk udkast mod nye politiske og artistiske konstellationer i et rum, der rækker ud over det rent afro-europæiske mod de europæiske og afrikanske diasporasamfund over hele kloden. Udgangspunktet er blandt andet Jeanette Ehlers' videoværk *Black Bullets* fra 2012, som Lockward læser som et vidnesbyrd af det, hun med Erna Brodber beskriver som "et kontinent af sort bevidsthed". Filmen, er optaget i Caribien, men tematiserer sådan som det kan ses på det billede fra filmen, som danner omslag til dette nummer med sin bevægelse, hvor karaktererne glider ind og ud af et flydende, flygtigt landskab, passagerne mellem kontinenter, mellem ide og konkret eksistens i et sort rum, der strækker sig over fire kontinenter.

Tilsammen angiver de to begreber dels en kompleks historisk udvikling i relationerne mellem de to kontinenter, dels en geografisk åbenhed, som understreger at forholdet mellem de to kontinenter altid forhandles både i forhold til en global verdensorden og i forhold til nationale og lokale skillelinjer i både Europa og Afrika.

I forlængelse heraf anes en forståelse af politiske, kulturelle og æstetiske processer, som måske kan overskride det 'kontinentalistiske' paradigme, som grundlagde ideen om Afrika og Europa som binære modsætninger, hvor Afrika, som det beskrives af samfundsforskeren Paul Zeleza, "forvandles til et tomrum", et fravær, som skulle fyldes af europæisk nærvær (43). I stedet for at tænke Afrika som modsætninger og kontinentalt definerede enheder, ja i stedet for overhovedet at henhøre politik, kultur og æstetik til territorielt afgrænsede enheder, så træder i stedet selve relationen og forbindelsen frem som de politiske kulturelle og kunstneriske processers flydende og faste fundament. Édouard Glissant beskriver i sin *Philosophie de la Relation* (2009) den relationelle tænkning som en forening af øhavet og kontinentet (78), relationer rækker ud fra det lokale og konstituerer rum, der bryder det geografiske op. For alvor at gennemtænke forholdet mellem Afrika og Europa bliver således også en øvelse i en ny slags historiske og humanistiske studier, hvor studieobjektet defineres relationelt.

De forskellige bidrag til dette temanummer udgør i dette perspektiv også bidrag til en translokal og transkontinental måde at angribe politiske, kulturelle og æstetiske processer og ytringer på – og som sådanne strækker deres teoretiske og metodiske relevans sig langt videre end til det afro-europæiske kompleks. Forholdet mellem Afrika og Europa bliver et felt i en global redefinering af postkoloniale forhold i det som Robert Stam og Ella Shohat beskriver som "en ulige samtales oversættende relationalitet" ("a translational relationality of uneven interlocution") (Stam og Shohat, 299). En fortolkningssituation, hvor et hovedsigte bliver at beskrive, hvordan koloniale og andre magtforhold forhandles, oversætter og forandres på tværs af geografiske og kulturelle skel.

Hvis kategorien *Eurafrika* betegner en rekonfiguration af den historiske relation mellem Europa og Afrika, og hvis *Afropa* er en kategori, som lader os behandle den i en vis forstand utopiske bearbejdning af samme relation i nutidig kulturel og kunstnerisk produktion, så findes der endda et par andre, beslægtede diskurser, som bidragene i dette nummer taler ind i. Den ene udgøres af den livlige diskussion om den såkaldte *afropolitanisme*, som på flere måder, og specielt i dagens Sydafrika og Storbritannien, fremstilles ikke bare som en vision af et Afrika, som har sit centrum i sig selv, snarere end i Europa, men også som et alternativ til en kosmopolitisk universalisme af europæisk fabrikat.

Afropolitanismen fungerer i dag som en slags eksistentielt funderet identitetsbetegnelse for en del af den afrikanske diaspora, en slags kosmopolitanisme, der ikke er reserveret de hvide (Selasi; Salami). Men i en dybere forståelse rummer afropolitanismen også frøet til en politisk og kulturel teori: Hvis den kosmopolitiske tanke – med grund i Erasmus og Immanuel Kant og i vor tid fremsat af en række tænkere med Kwame Anthony Appiah og Ulrich Beck i spidsen – stadig er præget af eurocentrismen og derfor ikke har formået at gøre op med Europas racistiske historie, så hævder afropolitanismen en kundskab og plæderer for et samfund, som virkelig befinder sig hinsides racistiske strukturer og racialiserede subjekter, på samme tid som den teoretiserer Afrika som et skæringspunkt for alle verdens forskelle og modsætninger – ikke sjældent i deres værste former. Det afropolitiske perspektiv har især vist sig givent

de, når det gælder nutidig afrikansk kunst og arkitektur (Wawrzinek & Makokha). Det var også i den forbindelse, termen for alvor brød igennem, med Mbembes essay til kataloget til Johannesburg-udgaven af kunstudstillingen *Africa Remix* i 2007 (Mbembe, "Afropolitanism", 26–30; *Sortir de la grande nuit*, 221–229). Den store udstilling om ny afrikansk arkitektur, kultur og identitet, som i 2015 kan ses på Louisiana, indskriver sig i denne afropolitanistiske bevægelse.

Den anden diskurs, som bidragene her berører og som fletter sig med både den eurafrikanske, den afropæiske og den afropolitiske ide, udgøres af den stadig stærkere antiracisme i Europa, specielt den kritik, der formuleres af sorte og afro-europæiske bevægelser. I takt med at racismen og fremmedfjendtligheden vokser i Sverige, Danmark og hele Europa, er denne antiracisme blevet stadig mere utålmodig og militant imod den 'farveblinde', liberale antiracisme, som ofte er statsligt sanktioneret.

I hele Skandinavien har der i de seneste år været diskussioner af hverdags- og hyggeracisme, af indvandreres forhold og stemme i litteraturen og af forvaltningen af den koloniale arv. Det er kommet til udtryk ikke bare i en revival af Frantz Fanon, pan-afrikanismen og Black power (blandt andet gennem Göran Hugo Olssons film *Concerning Violence* og *The Black Power Mixtape*), men også i politiske initiativer (i Sverige har regeringen bestilt videns- og oplysningskampagner for at modvirke afrofobien i landet), såvel som i aviser, tidsskrifter, litteratur og antologier.

Vi kan eksempelvis nævne *Complying with Colonialism. Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region* (Suvi et al., 2009) og *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe* (McEachrane, 2014), særnumre af tidsskriftet *MANA* ("Svarta röster & rörelser"; nr. 2–3, 2014) og *Ord och Bild* ("Svensk rapsodi i svart"; nr. 1–2, 2015) og bloggen peculiar.dk. I lyset af de kritiske, sorte, afrikanske og afro-europæiske stemmer, som træder frem i disse sammenhænge, tvinges Europas majoritetskulturer til at granske sine kulturelle strukturer og vurderinger dybere, og det har ofte vist sig, at disse strukturer og vurderinger stadig formidler koloniale forestillinger, som vi i teorien synes at have lagt bag os.

Dette særnummer lægger sig i forlængelse af disse diskurser og bestræbelser i håbet om at bidrage til en stadig større viden om feltet. Grænsen mellem Europa og Afrika forhandles og genforhandles konstant både

herhjemme og globalt fra dag til dag. Gennem disse forhandlinger sprækker billedet af Europas og Afrikas fortid helt. Men denne sønderrivning udgør for sig den proces, som Homi Bhabha engang satte fingeren på i en artikel om Derek Walcott: "How Newness Enters the World". I sprækkerne opstår nye historier og virkeligheder, som fremtvinger nye måder at forstå verden på.

De forskellige artikler i dette nummer åbner alle netop for sådanne 'nyheder', men med forskellige udgangspunkter og med blik for forskellige relationer inden for feltet. Artiklerne falder i to blokke. De første fire artikler behandler de diskursive skemaer, som har været og er med til at styre diskussionen af forholdet mellem Afrika og Europa. I de to første bidrag er det humanitærmediskurser, der er udgangspunkt for diskussionen. I artiklen "Virunga National Park – steder og rettigheder for gorillaer og mennesker i Afrika" diskuterer Frits Andersen nutidige diskurser om naturbeskyttelse og dyrs rettigheder med udgangspunkt i kampagnen til fordel for bjerggorillaer i Virungabjergene. Andersen sammenligner disse diskurser med Congo Reformbevægelsens omkring forrige århundredeskift, og konkluderer at opdelingen i helte og skurke og appellen til medfølelse i begge tilfælde skygger for de reelle problemer, som knytter sig til magt og kapital, hvilket er en medvirkende årsag til de miljømæssige og humanitære katastrofer, som i disse år rammer områderne.

Hvor Andersen fremfører en vigtig kritik af humanitærmedkulturen, vender Devika Sharma i artiklen "Hvem vil vi være? 'Africa for Norway' og den humanitære relation" problematikken og ser kritisk på humanitærmedkritikken. Udgangspunktet er en analyse af den norske studentorganisation SAIHs video Radi-Aid, der satirisk kritiserer humanitærmeden uden direkte at konfrontere det humanitæres logik. I stedet viser den at humanitærmeden er internt modsætningsfyldt og potentielt et rum for diskussion og forhandling af forskellige forståelser af interkulturelle relationer. Tilsammen skematiserer de to artikler centrale problemer og en række muligheder for fremadrettet at tænke nyt i relationen til Afrika.

Stefan Jonsson og Peo Hansens "Europas plantage? Afrikas plats i EU's historia" beskriver en række af de historiske forudsætninger for disse diskussioner ved at fokusere på de konkrete politiske visioner for et Eurafrikansk samarbejde fra 1920'erne frem til den rolle, disse diskurser spillede

i forbindelse med etableringen af det Europæiske Fællesskab i 1950'erne. En vigtig pointe er her, at Afrika på den ene side har været en afgørende interesse for Europa på den globale geopolitiske scene, men også at kampen om Afrika, på den anden side, historisk har spillet en afgørende rolle i formuleringen af europæisk identitet.

Det er viden, som er afgørende for forståelsen af den betydning, Afrika og kolonialismen har for vores samfund den dag i dag. Det bliver, blandt andet, tydeligt i Ylva Habels bidrag "Om at udfordre den svenske exceptionalisme – at undervise som sort", der tager udgangspunkt i personlige erfaringer som underviser i blandt andet postkoloniale emner. Habel analyserer her, hvordan det hun betegner som 'nordisk exceptionalisme, altså forestillingen om at det tolerante Norden, er hævet over anklager om racisme og effektivt forhindrer diskussionen af magt- og racespørgsmål, selv når det er på læseplanen.

Sammen med de første tre artikler tegner Habels bidrag således billedet af et kompliceret sæt af relationer mellem to dele af verden, som er under stadig forhandling og under stadig udvikling. Nummerets anden halvdel består af fire artikler, som tager udgangspunkt i forskellige former for kunstnerisk praksis, som med forskellige udgangspunkter forsøger at etablere udsigelsesplatforme inden for denne mere generelle ramme. I Mads Anders Baggesgaards bidrag "Farvebilleder fra det mørke Afrika – race, krop, økonomi og politik i Mahamet-Saleh Harouns *Grigris*" er det den afrikanske filmhistorie, der er under behandling. Med udgangspunkt i tchadiske Harouns film *Grigris* fra 2013 diskuteres det, hvordan og hvorvidt det overhovedet længere giver mening at tale om 'afrikansk' film. Artiklen viser, at det netop er gennem interaktionen mellem den lokale tchadiske kultur og de visuelle, politiske og økonomiske forhold, der gør sig gældende her, at Harouns film indgår i en global filmhistorisk dialog.

I "Tavshedens terror: Assia Djebar, Derrida og Algeriet" diskuterer Johanne Gormsen Schmidt muligheden af at etablere positioner mellem de to nationer med udgangspunkt i to forfattere og tænkere, Djebar og Derrida, som begge har algierske rødder. I et opgør med den konkrete og metaforiske terror, som har karakteriseret den algierske historie, søger Schmidt at undersøge, om kunsten og litteraturen har potentialet til at formulere en alternativ hjemstavn, som bærer eksilet og adskillelsen i sig.

Det er en bestræbelse, som, om end med ganske andre stilistiske virkemidler, deles af en række af de afrofuturistiske kunstnere, som behandles i Erik Steinskogs "Fremmede her på jorden: Afrofuturistiske spekulationer". Afrofuturismen tager fremmedheden på ordet og beskriver med udgangspunkt i science fiction-motiver de slaver, der rejste ud fra Afrika som de egentlige aliens. Gennem disse strategier genforhandler kunstnere fra hele den afrikanske diaspora modernitetens historie og etablerer åbne, alternative narrative forløb, der decentrerer kunstens magtstrukturer.

Og endelig beskriver Alanna Lockward i "Spirituelle revolutioner: Afropæiske kropspolitikker og kunstens 'sekularisering'" en række samtidskunstnere, som med udgangspunkt i den bortløbne slave som en radikal frihedsfigur, dekonstruerer det postkoloniale rum i det hun beskriver som en afropæisk dekolonial æstetik/*aisthesis*. Lockward læser konkrete værker, som alle fremhæver "andre måder at opfatte og bebo verden på", som er blevet ekskluderet af den europæiske modernisme. En overskrift der i vis forstand tegner et fælles ærinde for de kunstnere, der behandles i nummerets sidste halvdel.

Bidragene skal måske derfor ses som fragmenter i en større sammenhæng, hvor Skandinavien og Europa konfronteres med et mindre smigrende billede af det forgangne, og hvor europæere såvel som afrikanere får mulighed for at afprøve nye relationer og identiteter. Men fremfor alt tilhører de en sammenhæng, hvor flere af de traditioner, som længe har præget europæisk humaniora og samfundsvidenskab, støder mod sine begrænsninger, tvinges til at gentænke sine begreber og opfinde nye kategorier til en verden, hvor relationen er konstitutiv for enhver identitet, og hvor ethvert sted er en mødeplads for verdens trafik. Som krisen i Middelhavet viser med al ønskværdig tydelighed, er der ingen, der vinder ved at gøre grænsen mellem Afrika og Europa fastere – på nordsiden medfører det en tiltagende kulturel og menneskelig forarmelse, på sydsiden at mennesker sendes i døden.

Uden for dette tema trykker vi en artikel om Karen Blixens fortælling "Ringene" af Lars S. Arndal. Arndal diskuterer Leif Søndergaards læsninger, som tager udgangspunkt i forskellige teoretiske tilgange og viser, hvordan de alle hviler på et narratologisk grundlag, hvorimod Arndal ønsker at

demonstrere, hvordan Blixens fortælling er 'anti-narratologisk'. Sidst i artiklen argumenteres der for en kontrapunktisk læsning, der både følger teksten og forskellige metodiske tilgange.

Aarhus/Norrköping, juli 2015

LITTERATUR

- Glissant, Édouard. *Philosophie de la Relation. Poésie en étendue*. Paris: Gallimard, 2009.
- Hansen, Peo og Stefan Jonsson. *Eurafrica: The Untold History of European Integration and Colonialism*. London: Bloomsbury, 2014.
- Mbembe, Achille. *On the Postcolony*. Berkeley: University of California Press, 2001.
- Mbembe, Achille. *Sortir de la grande nuit: Essai sur l'Afrique décolonisée*. Paris: La Découverte, 2010.
- Mbembe, Achille. "Afropolitanism". *Africa Remix: Contemporary Art of a Continent*. Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz Verlag, 2006.
- Mudimbe, V. Y. *The Idea of Africa*. Bloomington: Indiana University Press, 1994.
- Mudimbe, V. Y. *L'Autre face du Royaume: une introduction à la critique des langes en folie*. Lausanne: L'Age d'Homme, 1974.
- Mudimbe, V. Y. *The Invention of Africa: Gnosis, Philosophy, and the Order of Knowledge*. Bloomington: Indiana University Press, 1988.
- Keskinen, Suvi et al., red. *Complying With Colonialism: Gender, Race and Ethnicity in the Nordic Region*. Farnham: Ashgate, 2009.
- McEachrane, Michael, red. *Afro-Nordic Landscapes: Equality and Race in Northern Europe*. New York: Routledge, 2014.
- Olsson, Göran Hugo. *Concerning Violence*. Film. Svenska filminstitutet, 2013.
- Olsson, Göran Hugo. *The Black Power Mixtape, 1967-1975*. Svenska filminstitutet, 2011.
- "Svensk rapsodi i svart". *Ord och Bild*, nr. 1-2, 2015
- Salami, Minna. "Why Afropolitanism?" OSIA (Open Society Initiative for Southern Africa). 7 april 2015. <http://www.osisa.org/openspace/general/global/why-afropolitanism>
- Selasi, Taiye. "Bye-Bye Babar; or, What is an Afropolitan?". *The Lip Magazine*, 3. marts 2005. <http://thelip.robertsharp.co.uk/?p=76> (1. juli 2015)
- Stam, Robert og Ella Shohat. *Race in Translation: Culture Wars around the Postcolonial Atlantic*. New York: New York University Press, 2012.
- Wawrzinek, Jennifer og J. K. S. Makokha, red. *Negotiating Afropolitanism: Essays on Borders and Spaces in Contemporary African Literature and Folklore*. London: Rodopi, 2010.
- Zezeza, Paul. T. "Africa: the changing meanings of 'African' culture and identity". *Horizons: Perspectives on a Global Africa*. Red. Elisabeth Abiri og Håkan Thörn. Göteborg: Museion, Göteborg University, 2005.

